

Toruń, 15.10.2024

Dr hab. Antonina Kozyrska, prof. UMK
Katedra Bezpieczeństwa Społecznego i Kulturowego
Instytut Nauk o Bezpieczeństwie
Wydział Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie

**Recenzja osiągnięć naukowych Pani dr Jolanty Skierskiej
w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego**

a) Ocena głównego osiągnięcia naukowego

Temat opracowania, którym jest bezpieczeństwo społeczne mieszkańców Zielonej Góry w latach 1945-1970, jest problemem ważnym, interesującym badawczo i wartościowym poznawczo. Wskazuje na to np. specyfika obszaru Ziemi Zachodnich i Północnych, w tym skutki zmian granicy państwowej, sytuacji społeczno-politycznej w kraju oraz struktury demograficznej i etnicznej po II wojnie światowej. Dotychczas zagadnienie nie zostało w pełni zbadane. Łukę tę od lat stara się wypełnić Habilitantka. Wycinek tej dynamicznej rzeczywistości, dotyczący ochrony zdrowia i pomocy socjalnej w Zielonej Górze w latach 1950-1956, dr Skierska opracowała we wcześniejszej pracy, zawierającej materiały źródłowe (2019). Ponadto wybranym aspektem bezpieczeństwa społecznego społeczności lokalnej miasta poświęciła kilka artykułów naukowych. Szerszą, kompleksową perspektywę problemu bezpieczeństwa społecznego mieszkańców Zielonej Góry w pierwszych dekadach powojennych daje publikacja zgłoszona jako główne osiągnięcie naukowe.

Recenzowane opracowanie prezentuje interdyscyplinarne podejście do głównego problemu badawczego. Autorka umiejętnie połączyła wiedzę i warsztat z zakresu historii i socjologii, nabyte w procesie swego kształcenia i zatrudnienia. Oprócz perspektywy przede wszystkim historycznej, ale też socjologicznej, uwzględniła też perspektywę nauk o bezpieczeństwie, wybierając na przedmiot swych badań problem bezpieczeństwa społecznego.

Ramy geograficzne Autorka zacieśniła do miasta Zielona Góra, uzasadniając to tym, że jest to ważny ośrodek w regionie, w tym gospodarczy, punkt docelowy dla imigrantów oraz siedziba władz lokalnych. Niekiedy przekracza te ramy, by lepiej pokazać zakres

A. Kozyrskie

szczególonych problemów na tle regionu czy kraju. Zabieg ten jest jak najbardziej słuszny. Analiza przypadku Zielonej Góry może posłużyć za przykład skali problemów i wyzwań, z jakimi zmagaly się inne społeczności lokalne i nowe władze w okresie powojennym, w tym nie tylko na tzw. Ziemiach Odzyskanych. Warto podkreślić, że Autorka nie tylko przedstawia specyfikę konkretnego problemu w wymiarze lokalnym, ale próbuje umiejscowić zjawisko w szerszym – krajowym kontekście, odwołując się np. do sytuacji politycznej i gospodarczej Polski czy polityki społecznej czy narodowościowej władz centralnych.

Cezury chronologiczne obejmują okres lat 1945-1970, wybór których został dokładnie uzasadniony we wstępie. Jednym z powodów wyboru wskazanej cezury końcowej było podpisanie przez Polskę i RFN układu, który dotyczył wyrzeczenia się przez Niemcy przemocy dla rewizji granic. Choć wydarzenie to było ważne z punktu widzenia państwa polskiego, to w tekście pracy w zasadzie nie dowiadujemy się jak wpływało na nastroje, w tym na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców Zielonej Góry.

Układ monografii jest problemowo-chronologiczny, co dodatkowo uwypukla jej interdyscyplinarny charakter. Praca jest podzielona na 12 rozdziałów, trzy z których wprowadzają w główną problematykę. Pierwszy buduje siatkę pojęciową związaną z kategorią bezpieczeństwa i bezpieczeństwa społecznego, jak też ograniczeniami badawczymi np. lukami źródłowymi. Drugi rozdział nakreśla tło historyczne rozwoju Zielonej Góry do 1945 r., co jest niezbędne dla zrozumienia złożoności powojennego krajobrazu miasta, który warunkował poziom bezpieczeństwa społecznego i stanowił tło dla działań władz w tym zakresie. Co ważne, w tej części opracowania zostały uwzględnione bezpośrednio niektóre aspekty tego rodzaju bezpieczeństwa, takie jak bezpieczeństwo zdrowotne, opieka socjalna, kwestie zatrudnienia, warunki życia ludności miasta. Kolejne dziewięć rozdziałów analizują cały szereg istotnych z punktu widzenia bezpieczeństwa społecznego problemów szczegółowych. Są to kwestie zatrudnienia i walki z bezrobociem, opieki oraz pomocy społecznej, bezpieczeństwa zdrowotnego, mieszkaniowego oraz higieniczno-sanitarnego i pożarowego. Tworzyły one fundament normalnej i bezpiecznej egzystencji jednostki i rodzin w trudnej rzeczywistości powojennej. Dwa rozdziały analizują najważniejsze patologie, takie jak przestępczość i alkoholizm. W ostatnim rozdziale uwzględnione są stosunki narodowościowe i etniczne, co jest istotne ze względu na ruchy migracyjne, dynamikę struktury etnicznej miasta i polityki narodowościowej rządu.

Analiza wymienionych aspektów daje w miarę pełny obraz poziomu bezpieczeństwa społecznego w Zielonej Górze oraz ogromu problemów i wyzwań, w obliczu których stanęła społeczność lokalna w kontekście skutków wojny, zmiany granic, systemu politycznego oraz

reform administracyjno-prawnych. Przyjęta przez Autorkę podstawowa kompozycja pracy jest zatem czytelna i uzasadniona. Zastrzeżenia może budzić tylko podział wewnątrz rozdziałów w głównej części opracowania. W mojej opinii niepotrzebnie wprowadzono dość „sztywny” podział każdego z rozdziałów na trzy okresy. Zabieg ten spowodował powtórzenia niektórych treści wprowadzających w problematykę każdego z nich i, w moim mniemaniu niepotrzebnie, „poszatkował” zawartość. Lepszym rozwiązaniem, według mnie, byłby podział problemowy, gdzie każdy z podrozdziałów zawierałby analizę kolejnego zagadnienia z uwzględnieniem perspektywy chronologicznej. W takim przypadku lepsza do uchwycenia byłaby dynamika i ewolucja danego problemu – zarówno od strony jego skali, jak też efektów prób jego rozwiązania na poziomie władz lokalnych i centralnym.

Wybrane pole badawcze skupia się na trzech głównych perspektywach bezpieczeństwa społecznego – jednostkowej (np. z punktu widzenia koncepcji *human security*), grupowej i instytucjonalnej (państwowej). Celem badaczki było zdiagnozowanie czynników kształtujących bezpieczeństwo społeczne mieszkańców Zielonej Góry, zmienności ich wpływu w perspektywie czasowej oraz ukazanie działań władz na szczeblu lokalnym i centralnym, skierowanym na redukcję zagrożeń i podniesienie poziomu bezpieczeństwa. Ich omówienie słusznie zaczęto od kwestii związanej z możliwościami zatrudnienia, gdyż jest to jeden z najważniejszych czynników zapewniających materialne podstawy egzystencji jednostkom i rodzinom. Zostały tu zaprezentowana struktura rynku pracy, działania władz lokalnych w zakresie aktywizacji zawodowej ludności, z uwzględnieniem grup ryzyka, zwłaszcza kobiet, osób niepełnosprawnych, byłych więźniów. Uzasadnione jest poświęcenie sporej uwagi zagadnieniu dostępności miejsc w żłobkach i przedszkolach, gdyż problem ten jest ściśle związany z możliwościami aktywizacji zawodowej kobiet – największej grupy społecznej dotkniętej bezrobociem (choć niekoniecznie przymusowym). Szkoda, że w tej części pracy nie ma tabel i wykresów ze statystykami obrazującymi zmiany stopy bezrobocia i poziomu zatrudniania na przestrzeni badanego okresu, z uwzględnieniem różnych grup społecznych w wieku produkcyjnym.

Kolejny omówiony czynnik to opieka społeczna i pomoc socjalna, stanowiące ważny element polityki społecznej państwa. Habilitantka ukazała trudności w realizacji tego zadania przez instytucje i władze lokalne, uwzględniając zarówno zmiany założeń polityki władz centralnych w tym obszarze, jak też ciężką sytuację gospodarczą kraju w latach powojennych. Struktura i formy tej pomocy na poziomie lokalnym stanowiły zatem odbicie polityki ogólnokrajowej i niewystarczających możliwości finansowych i materialnych.

Następnie przedstawiona została kwestia dostępności do świadczeń medycznych i ich jakość, które to, pomimo podjętych wysiłków ze strony władz, nie do końca mogła sprostać potrzebom mieszkańców. Omówione zostały czynniki obiektywne, takie jak braki kadrowe i w infrastrukturze oraz zaopatrzeniu medycznym, jak też subiektywne np. niska świadomość społeczna o potrzebie dbania o zdrowie swoje, bliskich i całej społeczności, w tym stosunek do szczepień.

Wśród zdiagnozowanych zagrożeń, czyli czynników wpływających negatywnie na bezpieczeństwo społeczne mieszkańców, znalazły się problemy z zapewnieniem lokali mieszkalnych, konflikty na tle narodowościowo-etnicznym, choć nieraz połączone ze sporami majątkowymi, niski poziom bezpieczeństwa higieniczno-sanitarnego i pożarowego. Wśród patologii społecznych uwaga została zwrócona na wysoki poziom przestępczości oraz problem nadużywania alkoholu. Inne patologie, takie jak prostytutka czy dysfunkcja rodzin, zostały jedynie wzmiankowane w różnych miejscach opracowania. Choć są to również interesujące zagadnienia, zasługujące na szerszą analizę, jednak Autorka we wstępie zastrzegła, że ograniczyła badania do wybranych aspektów bezpieczeństwa społecznego, co po części wynikało ze zgromadzonego materiału źródłowego.

Zważając na to, że monografia jest poświęcona kwestii kształtowania się bezpieczeństwa społecznego mieszkańców Zielonej Góry na przestrzeni ćwierćwiecza i zawiera wiele danych statystycznych, nieco dziwi zbyt mała liczba zestawień tych danych w zwartej formie. Zawiera bowiem tylko cztery tabele i dwa wykresy. Moim zdaniem zamieszczenie w opracowaniu większej ilości tabel czy wykresów, np. dotyczących zmienności stopy bezrobocia, poziomu zatrudnienia, wykrytych przestępstw, ułatwiłoby percepcję tych danych oraz pozwoliłoby na prześledzenie dynamiki poszczególnych zjawisk, co m.in. może być miernikiem efektywności działań instytucji i administracji państwowej. Brakuje też takiego zestawienia w ostatnim rozdziale ukazującym problemy koegzystencji różnych grup narodowościowo-etnicznych. Zebranie w tabeli lub wykresie statystyk dotyczących struktury etnicznej Zielonej Góry przed II wojną światową i w pierwszych dekadach powojennych dawałoby w zwarty sposób ogłęd dużych zmian w tym zakresie.

Baza materiałowa opracowania jest bogata i zróżnicowana. Główną grupę źródeł stanowiły materiały archiwalne. Kwerenda objęła kilka zespołów w Archiwum Państwowym w Zielonej Górze. Została ona uzupełniona dokumentami z Archiwum IPN w Poznaniu. Owocem tej kwerendy było pozyskanie bogatego materiału faktograficznego, choć wymagającego odpowiedniej interpretacji. Kolejne grupy źródeł to akty normatywno-prawne oraz źródła drukowane. Szeroko została wykorzystana literatura naukowa, zawierająca

opracowania, artykuły naukowe i dane statystyczne. Są to w przeważającej mierze pozycje polskie. Badania mogły być wzbogacone poprzez większe wykorzystanie opracowań zagranicznych, zwłaszcza niemieckich, np. w odniesieniu do kwestii przesiedleń ludności niemieckiej czy ocen polskiej polityki narodowościowej, w tym w wymiarze lokalnym. W szerszym zakresie wykorzystano natomiast artykuły prasowe z „Gazety Zielonogórskiej”, jak również szereg publikacji internetowych. Mimo wspomnianych zastrzeżeń dobór źródeł należy uznać za właściwy dla tematu.

Przeprowadzone badania pozwoliły na zweryfikowanie czterech hipotez badawczych. Pierwsza i druga zostały zweryfikowane pozytywnie, natomiast druga i trzecia częściowo pozytywnie, co zostało uzasadnione we wnioskach końcowych. Choć druga hipoteza, dotycząca tego, który czynnik w największym stopniu stanowił zagrożenie dla mieszkańców miasta, jest poznawczo ważna, to moim zdaniem istotne jest samo ustalenie listy najważniejszych czynników, które często występowały łącznie. W swojej analizie Autorka nie tylko zdiagnozowała i opisała w szczegółowy sposób wybrane czynniki wpływające na poziom bezpieczeństwa społecznego mieszkańców Zielonej Góry, ale też spróbowała odpowiedzieć na pytanie, dlaczego wysiłki władz na rzecz podniesienia jego poziomu okazały się nie do końca efektywne.

Podsumowując, Habilitantka w głównym osiągnięciu naukowym podjęła ważny i opracowany w małym stopniu problem badawczy, i zrealizowała swoje cele i założenia badawcze. Jej praca stanowi zatem wartość dodaną w rozwoju badań naukowych przede wszystkim w dziedzinie historii regionalnej i społecznej, jak też w szerszym zakresie wnosi wiele nowej wiedzy w stan badań nad bezpieczeństwem społecznym.

b) Ocena pozostałego dorobku naukowego

Dr Skierska wykazała szereg osiągnięć naukowych. Są to przede wszystkim publikacje naukowe. Opublikowała ona 3 monografie, 2 redakcje naukowe, 22 artykuły w pracach zbiorowych, w tym w 3 wydanych w Niemczech. Ponadto ukazały się drukiem 4 artykuły w czasopiśmie naukowych, a jeden jest na etapie druku. Ta ostatnia kategoria publikacji nie wygląda imponująco ani pod względem liczby, ani zasięgu (są to czasopisma o zasięgu regionalnym i krajowym), ale po części można to tłumaczyć specyfiką tematyki stanowiącej pole zainteresowań badawczych (historia regionalna). W sumie Habilitantka ogłosiła drukiem 32 prace naukowe. Choć nie jest to wysoka liczba, jednak moim zdaniem wystarczająca, zważając na to, że tylko tekst monografii autorskich stanowi ponad tysiąc stron. Problematyka

wszystkich publikacji skupia się w czterech obszarach tematycznych, w tym: bezpieczeństwa społecznego po 1945 r., demografii historycznej w XVII-XIX w., kultury miejskiego krajobrazu przemysłowego i poprzemysłowego w IX i XX w. oraz aktywności społecznej i zawodowej kobiet. Szczegółowy wykaz publikacji i ich opis świadczy o tym, że dr Skierska konsekwentnie przez wiele lat zgłębiała i analizowała różne aspekty bezpieczeństwa społecznego, czynników i zagrożeń z nim związanych, takich jak bezpieczeństwo lokalowe i socjalne, opieka zdrowotna, stosunki narodowościowe, trudności życia codziennego, nadużywanie alkoholu, spekulacja, sytuacja ludności wiejskiej etc. Dało to możliwość wyspecjalizowania się w obszarze wiedzy, któremu zostało poświęcone główne osiągnięcie naukowe.

Habilitantka brała udział w kilku projektach międzynarodowych (polsko-niemieckich). W ramach jednego z nich („Zielona Góra – Cottbus. Historia miast i regionów”, Uniwersytet Zielonogórski i Brandenburski Uniwersytet Techniczny, 2005-2013) brała udział w konferencji i przygotowała artykuł naukowy. W drugim projekcie, realizowanym przez wspomniane jednostki naukowe w latach 2013-2015 i współfinansowanym ze środków UE, wystąpiła w roli wykonawcy, biorąc udział w konferencji naukowej, przygotowując 4 artykuły oraz wystawę prezentowaną po obu stronach granicy. Ponadto uczestniczyła w polsko-niemieckiej podróży studyjnej „Dwory i pałace południowej części województwa lubuskiego, dawnych Łużyc i Dolnego Śląska” w ramach projektu Uniwersytetu Viadrina – również współfinansowanego z funduszy UE.

Rozwija również współpracę naukową i ekspercką z szeregiem instytucji krajowych, takich jak Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” we Wrocławiu, stowarzyszeń (np. Stowarzyszenie Archiwistów Polskich Sekcja Archiwów Instytucji Kulturalnych i Naukowych) czy instytucji kultury (np. Muzeum Etnograficzne w Ochli). Jest obecnie członkiem dwóch towarzystw naukowych (PTH, Towarzystwa Studiów Łużyckich).

Wyniki swych badań Habilitantka popularyzowała m.in. na konferencjach naukowych. Wygłosiła referaty na 19 konferencjach, w tym kilku międzynarodowych.

c) Ocena pozostałych osiągnięć

Dr Skierska posiada ponad 10-letnie doświadczenie dydaktyczne. Jako pracownik Uniwersytetu Zielonogórskiego zrealizowała szereg kursów (wykładów, ćwiczeń, seminariów), których tematyka koreluje z jej obszarami badawczymi. Od 2023 r.

współpracuje z Pomorską Szkołą Wyższą w Starogardzie Gdańskim, prowadząc wykłady z historii gospodarczej. Jest cenionym dydaktykiem i nadal stara się podnosić swoje kompetencje w tym zakresie poprzez kursy i szkolenia.

Brała czynny udział w pracach organizacyjnych przy przygotowaniu konferencji naukowych, szkoleń, projektów naukowych. Angażowała się w działalność organizacyjną Uniwersytetu Zielonogórskiego, pełniąc szereg funkcji, w tym tutora kierunkowego na kierunku Bezpieczeństwo Narodowe.

Habilitantka jest aktywna pod względem inicjatyw popularyzujących naukę, co też łączy z działaniami na rzecz społeczności lokalnych. Podejmuje np. inicjatywy służące aktywizacji kobiet (np. w ramach Koła Gospodyń Wiejskich) oraz dzieci. We współpracy z Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Urzędem Miasta w Nowogrodzie Bobrzańskim przygotowuje coroczne projekty skierowane na promowanie dziedzictwa kulturowego i tradycji ludowych regionu.

Owoenie współpracuje z jednostkami samorządu terytorialnego, w tym ze Starostwem Powiatowym w Zielonej Górze, Starostwem Powiatowym Nowosolskim, Prezydentem Miasta Nowa Sól, Burmistrzem Żagania. Jako ekspert uczestniczyła w pracach zespołu naukowego, który na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego opracował ekspertyzę na temat stanu kultury w województwie lubuskim (2018). Nawiązała współpracę z dyrekcjami zakładów przemysłowych w Nowej Soli, by pozyskać finansowanie projektu publikacyjnego dotyczącego przemysłu w województwie lubuskim.

Podsumowując należy stwierdzić, że główne osiągnięcie naukowe spełnia wymogi, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.). Monografia ma charakter nowatorski i stanowi znaczący wkład w rozwój dyscypliny naukowej historia. Ponadto dr Skierska wykazuje się istotną aktywnością naukową, dydaktyczną, organizacyjną i popularyzatorską. Daje to podstawę do **pozytywnej oceny** jej dorobku oraz poparcia jej wniosku o nadanie stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dyscyplinie historia.

Antonina Kozłowska